

بررسی مشکلات خودآموزی، برنامه‌ریزی درسی، ارزشیابی و عوامل برون سازمانی مدارس آموزش از راه دور از دیدگاه دانش‌آموزان: چالش‌ها و راهکارها

جبرائیل فرزانه^۱

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی مشکلات برنامه‌ریزی درسی، خودآموزی، ارزشیابی و عوامل برون سازمانی مدارس آموزش از راه دور از دیدگاه دانش‌آموزان است. روش تحقیق پژوهش حاضر با توجه به موضوع آن، توصیفی-پیمایشی از نوع مقطعی است. برای وصول به هدف از بین جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر که شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان آموزش از راه دور شهرستان اردبیل در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷ بودند، با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای ۱۱۲ دانش‌آموز انتخاب شدند. در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز، از دو پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته استفاده شد. نتایج پژوهش نشان‌داد که دانش‌آموزان در همه‌ی سئوالات پژوهشی (خودآموزی، برنامه‌ریزی درسی، ارزشیابی و عوامل برون سازمانی)، مشکلات را بیشتر از حد متوسط خود ارزیابی نموده‌اند. براساس نتایج پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت که برای توسعه و تکمیل سیستم آموزش از راه دور در آموزش و پرورش زمینه‌های لازم ارائه شده در زیر را باید تامین کرد: ۱- برای توسعه سیستم آموزش از راه دور باید برنامه‌های دولتی کامل تدوین و اجرا گردد. ۲- برای فعالیت سیستم آموزش از راه دور باید کادر متخصص به وجود آید. ۳- در سیستم آموزش از راه دور لازم است قانونی و نظارتی، اطلاعات تحلیلی و خدمات بازاریابی توسعه یابد. ۴- در سیستم آموزش از راه دور اطلاعات و زیرساخت‌های ارتباطی باید تکمیل گردد. ۵- برای توسعه سیستم آموزش از راه دور روش‌های تدریس، روش‌های علمی و سایر روش‌ها باید تکمیل گردد. ۶- باید مکانیزم‌های کنترل فردی در سیستم آموزش از راه دور ایجاد گردد.

واژه‌های کلیدی: آموزش از راه دور، دانش‌آموزان، خودآموزی، برنامه‌ریزی درسی، ارزشیابی

۱. دکتری تخصصی علوم تربیتی، دانشگاه پیام‌نور مرکز اردبیل farzane.j452@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۲/۲۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۲/۹/۱۰

مقدمه

به‌طور کلی روش‌های نوین نظام‌های آموزشی کشورهای دنیا به منزله‌ی یک ضرورت و نیاز آموزشی فراگیران و برای ایجاد کردن فرصت‌های تحصیل در مناطقی با ویژگی‌های اقلیمی متفاوت و شرایط تحصیلی فراگیران و با توجه به جنسیت و فرهنگ‌های آنها، مطرح شده است. گفتنی است هر روش با توجه به ویژگی‌ها و تغییراتی که در یک نظام آموزشی پدید می‌آورد، مورد ارزیابی و استفاده قرار می‌گیرد. آموزش از راه دور در حکم یک شیوه‌ی آموزشی، ابتدا به منزله‌ی یک ضرورت برای از میان برداشتن موانع اقلیمی و جغرافیایی فضاهای آموزشی، محدودیت‌های سنی و جنسیتی فراگیران کار خود را آغاز کرد و در ادامه در حکم یک نظام آموزشی، فلسفه و اهدافی ویژه را در نظریه‌های یادگیری براساس نظریات تکامل یافته متخصصان رشد و ارتقاء پیدا کرد (دنیس^۱، ۲۰۰۵). آموزش‌های از راه دور نخست با هدف افزایش پوشش تحصیلی و از آن پس با هدف گشودن راهی برای کیفیت بخشی و تحول‌آفرینی اساسی در محتوا و روش‌های آموزشی، آغاز شده است. از این رو، این آموزش‌ها، فرصت یادگیری مادام‌العمر و پایدار را برای همگان فراهم نموده است. آموزش از راه دور در قرن بیست و یکم به‌عنوان راهی برای غلبه بر چالش‌های موجود، دستاوردهای نوینی را در عرصه‌های آموزشی، به ارمغان آورده و راهی نو در نظام تعلیم و تربیت گشوده است. هم‌اکنون این آموزش‌ها با به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات نه تنها مکمل آموزش‌های حضوری بوده، بلکه فرصت خوبی را برای روزآمد نمودن محتوا و انعطاف بخشی به روش‌های یادگیری و یاددهی به ارمغان آورده است (ساوین و بادین^۲، ۲۰۰۶).

دوره‌ی متوسطه‌ی «آموزش از راه دور» به منظور ادامه‌ی تحصیل افراد ذیل براساس اهداف هر یک از شاخه‌ها و مطابق با آیین‌نامه در مدارس آموزش از راه دور اجرا می‌شود:

1. Dennis
2. Savin-Baden

- ❖ افرادی که امکان ارایه آموزش‌های متوسطه روزانه به آنان وجود ندارد.
  - ❖ دانش‌آموزانی که شرایط تحصیل در واحدهای آموزشی دوره‌ی متوسطه روزانه را از دست داده‌اند.
  - ❖ افرادی که به دلیل وجود شرایط خاص امکان استفاده از آموزش‌های حضوری ندارند (مجموعه قوانین، مقررات و شیوه‌نامه‌های موسسه آموزش از راه دور سازمان آموزش و پرورش، ۱۳۸۴).
  - آموزش از راه دور در دوره‌ی متوسطه با ویژگی‌های زیر ارایه می‌شود:
  - ❖ آموزش با کاهش ساعات حضور در کلاس‌های درس حسب موضوع درس انجام می‌شود.
  - ❖ آموزش درس‌ها در طول نیمسال تحصیلی یا دوره‌ی تابستانی اجرا می‌شود.
  - ❖ میزان تأثیر هر درس در معدل‌گیری براساس تعداد واحدهای آن درس مشخص می‌شود (مجموعه قوانین، مقررات و شیوه‌نامه‌های موسسه آموزش از راه دور سازمان آموزش و پرورش، ۱۳۸۴).
- مسئله‌ی مطرح این است که به موازات رشد و توسعه‌ی آموزش‌های از راه دور، چالش‌های این شکل از آموزش هم گسترش یافته است به گونه‌ای که گاهی اوقات، کیفیت فدای کمیت شده و مسائلی در زمینه‌های خودآموزی، برنامه‌ریزی درسی، ارزشیابی و عوامل برون سازمانی به وجود آورده است. بنابراین اولین گام در بالا بردن کیفیت، شناسایی مسائل مذکور و ارائه‌ی راهکارهایی برای حل آنهاست. یکی از مسائلی که همواره در این گونه آموزش‌ها وجود دارد خودآموزی است. از آنجا که در این آموزش‌ها، دانش‌آموزان و دبیران، کمتر همدیگر را ملاقات می‌کنند، بعضی از کارشناسان آموزشی، کاستی یا عدم تعامل و ارتباط در آموزش از راه دور را مورد سؤال قرار داده‌اند و این موضوع چالشی است که اغلب یادگیرندگان و

آموزشگران با آن روبه‌رو هستند. (سیمپسون^۱، ۲۰۰۶). از آنجا که در این روش دانش‌آموزان کمتر به کلاس می‌آیند، خودشان بیشتر مسئول آموزش و یادگیری هستند. دانش‌آموز علاوه بر اشکال غایبی که برای کتاب خواندن و آموختن مطالب و موضوعات مدرسه دارد، گرفتار نوعی اشکال روشی برای آموختن است. او یاد نگرفته است که خود چگونه بیاموزد، اعتماد به نفس برای چنین رفتاری را از خود نشان نمی‌دهد و اصولاً در پیشینه‌ی تعلیمی او خودآموزی وجود ندارد. از این رو، در آموزش‌های از راه دور، یکی از موانع اساسی خودآموزی، پایین بودن اعتماد به نفس دانش‌آموزان است (الحسینی، ۱۳۸۵). بنابراین بررسی خودآموزی دانش‌آموزان آموزش از راه دور ضروری است. شیوه‌ی ارزشیابی دانش‌آموزان از راه دور، از دیگر چالش‌های مربوط به این آموزش‌هاست، زیرا ارزشیابی است که تعیین می‌کند دانش‌آموزان تا چه حد به هدف‌های آموزشی دست یافته‌اند. عوامل برون‌سازمانی از دیگر مسائل مربوط به این آموزش‌هاست. منظور از عوامل برون‌سازمانی در این پژوهش، اطلاع‌رسانی درباره‌ی این آموزش‌ها، پذیرش این آموزش‌ها از سوی پمستولین ذریبط و نگرش عامه نسبت به این آموزش‌هاست. یکی از چالش‌هایی که سبب پیچیده شدن این آموزش‌ها می‌شود، این است که مؤسسات آموزش از راه دور، بر پذیرش دانش‌آموزانی با قابلیت و توانمندی بالا تأکید می‌کنند که بتوانند با آموزشگاه‌های هم‌تراز رقابت کنند (السن^۲، ۲۰۰۲). این در حالی است که این امر سبب می‌شود که بسیاری از آموزشگاه‌ها برای تأسیس مؤسسات آموزش از راه دور مبارزه کنند (فیز و مریسوتیز^۳، ۲۰۰۶). بوید و بارت^۴ (۲۰۰۰) در مورد احساس بدبینانه در مورد جایگاه کنونی و آینده آموزش از راه دور در برخی نواحی دور افتاده، اشاره می‌کنند. شاید چالش رایج در آموزش از راه دور مربوط به اطلاع‌رسانی و نگرش منفی در این گونه آموزش‌هاست. از این

1. Simpson
2. Olson
3. Phipps & Merisotis
4. Boyd & Barrett

رو، با توجه به این که هیچ آموزش و روشی بدون اشکال نیست و از آنجایی که مؤسسات آموزش از راه دور در مقاطع مختلف تحصیلی چند سالی است شروع به کار کرده اند و تعداد آنها نیز پیوسته در حال افزایش است، شناخت هر چه بیشتر مشکلات مؤسسات آموزش از راه دور، می‌تواند گامی مهم در جهت ارتقا کیفی آنان به شمار آید.

این پژوهش بر آن است که با شناخت مشکلات خودآموزی، ارزشیابی، برنامه‌ریزی درسی و عوامل برون سازمانی این مراکز نسبت به مسائل مدارس آموزش از راه دور کمک شود. عوامل مورد بررسی در این پژوهش از مدل کوهن^۱ (۲۰۰۲) اقتباس شده است. عوامل مورد ارزیابی در آموزش از راه دور را به هشت عامل، شامل محتوای خودآموز، فلسفه‌ی اخذ شده، انگیزه، قابلیت استفاده، سازماندهی، ارزشیابی، انعطاف‌پذیری و تعامل تقسیم بندی کرده است که در پژوهش حاضر به موارد اشاره شده پرداخته شده است.

پژوهش حاضر در صدد پاسخ‌گویی به سئوالات ذیل است:

- آیا مدارس آموزش از راه دور در ارتباط با خودآموزی دانش‌آموزان به هدف خود رسیده‌اند؟
- از دیدگاه دانش‌آموزان، مدارس آموزش از راه دور تا چه حد با مشکلات برنامه‌ریزی درسی رو به رو هستند؟
- از دیدگاه دانش‌آموزان مدارس آموزش از راه دور تا چه حد با مشکلات برون سازمانی رو به رو هستند؟
- آیا دانش‌آموزان از فرآیند ارزشیابی مدارس آموزش از راه دور رضایت دارند؟

روش

از آنجا که تحقیق حاضر به منظور دستیابی به نتایج عملی صورت گرفته است، کاربردی

بوده و با توجه به اینکه از طریق جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به کشف دیدگاه‌های دانش‌آموزان پرداخته و به دنبال یافتن تفاوت‌های موجود بین نظرات دانش‌آموزان با میانگین فرضی درباره‌ی مشکلات است، تحقیق به شیوه توصیفی-پیمایشی انجام گرفته است. به‌طور تخصصی روش تحقیق پژوهش حاضر پیمایشی از نوع مقطعی است که در این نوع تحقیق هدف مطالعه، مشاهده پدیده‌ها به منظور معنا دادن به جنبه‌های مختلف اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از مشاهده نتایج حاصله و بررسی دقیق داده‌ها است (دلاور، ۱۳۸۱).

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان مدارس آموزش از راه دور شهرستان اردبیل در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷ بود (برآورد تقریبی $N=650$). با توجه به اینکه روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی پیمایشی است و از طرف دیگر به‌خاطر افزایش اعتبار بیرونی تحقیق، با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای ۱۱۲ دانش‌آموز از راه دور انتخاب شدند.

ابزار و شیوه‌ی جمع‌آوری اطلاعات: در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از دانش‌آموزان، از دو پرسشنامه‌ی محقق ساخته استفاده شد. برای تهیه‌ی سئوالات پرسش‌نامه‌ها از اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ی اولیه با دانش‌آموزان مدارس آموزش از راه دور که در زمان طرح تحقیق انجام شده بود و همچنین از کتاب مجموعه قوانین، مقررات و شیوه‌نامه‌های موسسه‌ی آموزش از راه دور سازمان آموزش و پرورش استفاده گردید. علاوه بر این، پرسش‌نامه‌های آموزش از راه دور مربوط به کشورهای دیگر مورد مطالعه قرار گرفت و پس از جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از منابع گوناگون، در نهایت پرسش‌نامه‌ی اولیه در قالب سئوالات بسته پاسخ با طیف پنج درجه‌ای مقیاس لیکرت به همراه ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تهیه گردید. برای حصول اطمینان از میزان دقت و صحت سئوالات پرسش‌نامه‌ها، روایی و ضریب پایایی آنها مورد بررسی قرار گرفت. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه‌ها را ده نفر از صاحب‌نظران مورد تأیید قرار دادند. این ده نفر شامل: اساتید متخصص رشته علوم تربیتی،

بررسی مشکلات خودآموزی، برنامه‌ریزی درسی، ارزشیابی و عوامل برون سازمانی مدارس ...

متخصص در رشته آموزش از راه دور دانشگاه پیام نور و چند نفر از مدیران مدارس آموزش از راه دور بودند. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه‌های پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. جدول‌های زیر آلفای کرونباخ هر یک از مؤلفه‌های پرسش‌نامه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱. آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ی اساتید در هر یک از مؤلفه‌های مورد مطالعه

مؤلفه	خودآموزی	ارزشیابی	برنامه‌ریزی درسی	برون سازمانی
آلفا	۰/۷۶	۰/۸۲	۰/۷۷	۰/۷۹

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد، آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ی اساتید در هر یک از مؤلفه‌های پژوهش از ۰/۷۰ تا ۰/۸۲ متغیر و نشان دهنده‌ی پایایی خوب سؤالات پرسش‌نامه است.

جدول ۲. آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ی دانش‌آموزان در هر یک از مؤلفه‌های مورد مطالعه

مؤلفه	خودآموزی	ارزشیابی	برنامه‌ریزی درسی	برون سازمانی
آلفا	۰/۷۹	۰/۷۶	۰/۸۱	۰/۷۷

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، آلفای کرونباخ پرسشنامه‌ی دانش‌آموزان در هر یک از مؤلفه‌های پژوهش از ۰/۶۶ تا ۰/۷۹ متغیر و نشان دهنده‌ی پایایی خوب سؤالات پرسش‌نامه است. تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفته است. در سطح توصیفی با استفاده از مشخصه‌های آماری نظیر جدول‌ها، فراوانی، میانگین و انحراف معیار به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شده است و در سطح استنباطی از آ‌تک متغیره استفاده شده است.

نتایج

نتایج پژوهش نشان داد میانگین سنی دانش‌آموزان شرکت کننده در پژوهش حاضر ۲۱/۵۶ با انحراف استاندارد ۲/۸۷ است.

جدول ۳. درصد پاسخ‌های دانش‌آموزان در خصوص مشکلات مربوط به برنامه ریزی درسی

گویه‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۱- تناسب بین حجم مطالب درسی با زمان اختصاص یافته به هر درس	۲/۹	۷/۹	۲۵/۲	۲۶/۰	۳۵/۹	۵/۱
۲- کفایت ساعات اختصاص یافته به آموزش دروس اختصاصی	۱/۹	۸/۵	۴۱/۵	۳۶/۹	۱۰/۳	۴/۷
۳- توجه به ویژگی‌های سنی و علایق یادگیرنده در دوره‌ی آموزش از راه دور	۵/۹	۱۹/۸	۳۹/۹	۱۹/۴	۱۰/۶	۳/۹
۴- همگنی (یکسانی) دانش‌آموزان از نظر وضعیت تحصیل در کلاس	۲/۱	۱۱/۲	۳۹/۲	۲۹/۸	۱۵/۸	۴/۱
۵- برگزاری جلسات توجیهی برای آگاهی دانش‌آموزان با آموزش از راه دور	۶/۰	۸/۹	۲۴/۰	۳۱/۳	۲۶/۶	۴/۴
۶- امکان دسترسی به معلمان برای رفع اشکال	۹/۱	۱۱/۱	۲۹/۸	۲۱/۹	۲۸/۹	۴/۵
۷- توجه به نظرها و پیشنهادهای دانش‌آموزان برای اصلاح برنامه‌های دوره	۷/۷	۸/۱	۳۳/۵	۲۳/۵	۲۸/۳	۴/۶
۸- فرصت کافی در کلاس برای پاسخگویی به سئوالات و رفع اشکال	۷/۸	۱۱/۶	۳۸/۴	۲۳/۹	۲۲/۶	۴/۷
۹- ارائه‌ی خدمات مشاوره‌ای	۱۱/۸	۱۰/۸	۲۴/۷	۲۵/۴	۲۶/۶	۴/۵
۱۰- رعایت نظم در محتوای درسی برنامه‌ی آموزشی	۷/۹	۱۳/۰۰	۳۳/۲	۳۰/۴	۱۴/۲	۴/۸
۱۱- تراکم جمعیت در کلاس‌های درس	۱۰/۱	۱۷/۷	۳۶/۷	۲۰/۴	۱۴/۹	۴/۴
۱۲- رعایت اصول اخلاقی و انضباطی توسط دانش‌آموز	۱۱/۱	۹/۶	۳۴/۳	۲۵/۸	۲۰/۱	۴/۶

همان طور که یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، در خصوص مشکلات مربوط به برنامه‌ریزی

درسی بیشترین میانگین نمره‌ی پاسخ‌ها مربوط به گویه‌ی ۱ (تناسب بین حجم مطالب درسی با

زمان اختصاص یافته به هر درس) با میانگین ۵/۱ و کمترین میانگین مربوط به گویه‌ی ۳ (توجه به ویژگی‌های سنی و علائق یادگیرنده در دوره‌ی آموزش) با میانگین ۳/۹ بوده است.

جدول ۴: مقایسه‌ی میانگین نمره‌ی مشکلات برنامه‌ریزی درسی از نظر دانش‌آموزان با میانگین فرضی ۳

نمونه	M	SD	خطای استاندارد	t
برنامه‌ریزی درسی	۴/۰۱	۰/۴۸۵	۰/۳۳	۱۱/۵
مشکلات خودآموزی	۴/۱۲	۰/۴۸۶	۰/۰۶۵	۲۰/۰۳
مشکلات ارزشیابی	۳/۵۵	۰/۷۰۵	۰/۰۲۹	۱۲/۰۶
مشکلات برون‌سازمانی	۳/۸۸	۰/۵۶۶	۰/۰۳۴	۴/۶۷

براساس یافته‌های جدول ۴، t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است، بنابراین میزان مشکلات برنامه‌ریزی درسی بیش از سطح متوسط است در ارتباط با مشکلات خودآموزی، یافته‌های توصیفی بیانگر آن است که میانگین پاسخ دانش‌آموزان در زمینه‌ی ارزیابی‌های دو نفره برای سنجش عملکرد دانش‌آموزان، ۳/۵۵ است. در زمینه‌ی امکان ارزیابی کیفیت عملکرد، میانگین پاسخ دانش‌آموزان ۳/۸۲ است. در زمینه‌ی امکان یادگیری خود سازمان یافته و خود راهبر، میانگین پاسخ دانش‌آموزان ۳/۶۷ است. در زمینه‌ی تعیین تکالیفی نظیر پروژه‌های شخصی، گزارش نویسی، تحقیق، میانگین پاسخ دانش‌آموزان ۴/۳۶ است. در زمینه‌ی انگیزه دانش‌آموزان برای استفاده از بسته‌های خود آموز و نرم افزار آموزشی، میانگین پاسخ دانش‌آموزان ۳/۴۵ است.

براساس یافته‌های جدول ۴، t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است، بنابراین میزان مشکلات خودآموزی از نظر دانش‌آموزان و اساتید هیات علمی بیش از سطح متوسط است.

در ارتباط با مشکلات ارزشیابی، یافته‌های توصیفی بیانگر آن است که میانگین پاسخ دانش‌آموزان در مورد تناسب معیارهای ارزشیابی دانش‌آموزان با شرایط دانش‌آموزان آموزش از

راه دور ۳/۵۸ است. میانگین امکان اجرای آزمون‌هایی همانند آزمون‌های حضوری در منزل ۳/۹۸ است. میانگین تجهیز مراکز به سیستم‌های هوشمند برای ارزیابی دانش‌آموزان در منزل ۲۱/ است. نتایج نشان می‌دهد t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است. بنابراین میزان مشکلات ارزشیابی از نظر دانش‌آموزان بیش از سطح متوسط است. در ارتباط با مسایل برون سازمانی یافته‌های توصیفی بیانگر آن است که میانگین پاسخ دانش‌آموزان در مورد اطلاع‌رسانی برای آشنایی مردم نسبت به مراکز آموزش از راه دور ۳/۰۳، در زمینه‌ی نگرش منفی مردم از نظر آموزش نسبت به این مراکز ۲/۹، اطلاع‌رسانی برای آشنایی مردم نسبت به مخاطبین مراکز آموزش از راه دور ۳/۳۲، در زمینه‌ی امکان دستیابی به حرفه (شغل) مورد نظر بعد از فراغت از تحصیل ۳/۲۵، در زمینه‌ی پذیرش و همکاری مراکز عالی مزبور از سوی مسئولین ذیربط ۳/۱۰ و در زمینه‌ی همکاری سازمان‌های دیگر با این مراکز میانگین ۲/۹ است.

نتایج نشان می‌دهد t مشاهده شده دانش‌آموزان از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۵ درصد بزرگتر است بنابراین میزان مشکلات برون سازمانی از نظر دانش‌آموزان بیش از سطح متوسط است.

بحث و نتیجه‌گیری

در رابطه با مشکلات مراکز آموزش از راه دور با مقوله‌ی برنامه‌ریزی درسی، یافته‌ها نشان داد که بیشترین مشکلات دانش‌آموزان، مربوط به تناسب بین حجم مطالب درسی با زمان اختصاص یافته به هر درس است. مشاهدات مربوط به آزمون t تک نمونه‌ای در دانش‌آموزان بیانگر آن است که میزان مشکلات مربوط به برنامه‌ریزی درسی بیش از سطح متوسط است. در این مورد زمان کم حضور در کلاس، دانش‌آموزان را با مشکل رو به رو می‌کند. به ویژه زمانی که دانش‌آموزان برای آموزش دروس به زمان بیشتری نیاز دارند و از آنجا که این آموزش‌ها نیمه‌حضوری است و دانش‌آموزان مدت زمان کمتری در کلاس حضور دارند یا اصلاً در کلاس

حضور ندارند، مشکلات برنامه‌ریزی درسی در آموزش از راه دور بیشتر از آموزش‌های سنتی است. در این رابطه پژوهش حاضر با نتایج تحقیقات جامتسو و بولن^۱ (۲۰۰۷) و ولاویونا و آیوند یئو^۲ (۲۰۰۵) مبنی بر اینکه برای رسیدن به یادگیری مادام‌العمر، برنامه‌ریزی درسی باید بهبود یابد، همخوانی دارد. این پژوهش با پژوهش مک‌لیندن، مکال و آنته^۳ (۲۰۰۶) که مبنی بر نداشتن مشکلات در این زمینه بود، همخوانی ندارد. زیرا نتایج پژوهش آنان نشان داد که محیط جدید در امر یادگیری دانش‌آموزان مشکلی ایجاد نکرده است. از آنجایی که تحقیق آنان در ایالات متحده انجام شده و با توجه به اینکه آنان قابلیت‌های فرهنگی بالاتری دارند؛ به‌عنوان مثال سرانه‌ی مطالعه در آن کشور بالاست، احتمالاً دانش‌آموزانی که وارد مدارس آموزش از راه دور می‌شوند از توانمندی بیشتری برخوردارند؛ بنابراین بین یافته‌های پژوهش آنان با یافته‌های این پژوهش هیچ گونه همسویی مشاهده نمی‌شود.

در رابطه با مشکلات مراکز آموزش از راه دور از نظر مقوله‌ی خودآموزی، مشاهدات مربوط به آزمون t تک نمونه‌ای حاکی از آن است که میزان مشکلات مربوط به خودآموزی در دانش‌آموزان، بیش از سطح متوسط است. همان‌طور که یافته‌های پژوهش در مورد پاسخ دانش‌آموزان نشان می‌دهد، بیشترین مشکلات دانش‌آموزان مربوط به انجام تکالیفی نظیر پروژه‌های شخصی، گزارش‌نویسی و تحقیق و کمترین مشکلات مربوط به انگیزه‌ی دانش‌آموزان برای استفاده از بسته‌های خودآموز (لوح‌های فشرده) است. در این زمینه نتایج با پژوهش مک‌لیندن، مکال و آنته (۲۰۰۶) مبنی بر خودآموزی در زمینه (انجام تکالیف و پروژه‌ها) ناهمخوان و با پژوهش اطفالشان (۱۳۷۳) مبنی بر وجود مشکلات در زمینه‌ی خودآموزی، همخوان است.

در رابطه با مشکلات مراکز آموزش از راه دور از نظر مقوله‌ی ارزشیابی، مشاهدات مربوط به آزمون t تک نمونه‌ای حاکی از آن است که میزان مشکلات مربوط به ارزشیابی، بیش از

1. Jamtsho & Bullen
2. Vlavianou & Ioannidon
3. McLinden, McCall & Annette

سطح متوسط است. همان‌طور که یافته‌های پژوهش در دانش‌آموزان نشان می‌دهد بیشترین مشکلات، مربوط به امکان اجرای آزمون‌های حضوری در منزل و کمترین مشکلات مربوط به تناسب معیارهای ارزشیابی دانش‌آموزان مدارس عادی با شرایط دانش‌آموزان مراکز از راه دور است. این پژوهش با پژوهش جامتسو و همکاران (۲۰۰۷) مبنی بر ندادن بازخورد به موقع به دانش‌آموزان در همهی مواقع همخوان است ولی با پژوهش ژائو و همکاران (۲۰۰۹) مبنی بر گرفتن آزمون‌هایی در منزل همخوان نیست.

در رابطه با مشکلات مراکز آموزش از راه دور از نظر مقوله‌ی برون‌سازمانی، مشاهدات مربوط به آزمون t تک نمونه‌ای حاکی از آن است که میزان مشکلات برون‌سازمانی، بیش از سطح متوسط است. همان‌طور که یافته‌های پژوهشی در دانش‌آموزان در مورد این سؤال نشان می‌دهد، بیشترین مشکلات دانش‌آموزان در مورد اطلاع‌رسانی برای آشنایی مردم نسبت به مخاطبین مراکز آموزش از راه دور و کمترین مشکلات مربوط به نگرش منفی مردم از نظر آموزش نسبت به این مراکز است. در این مقوله پژوهش حاضر با پژوهش بوید و بارت (۲۰۰۰) مبنی بر عدم اطلاع‌رسانی و عدم توجه نسبت به مراکز از راه دور و با پژوهش الحسینی (۱۳۸۵) در مورد پذیرش این مراکز از سوی سایر سازمانها همخوان است.

براساس یافته‌های پژوهش حاضر، به‌طور عمومی نتایج عملی به‌دست آمده در مورد مشکلات زیر را باید در نظر می‌گیرد:

- ۱- آموزش از راه دور به‌طور تصادفی مسئله‌ای اختیاری نبوده بلکه به دلیل ضرورت ایجاد شده و متناسب با منابع انسانی تشکیل یافته است. این موضوع در دوره‌های قدیم و میانه شروع گردیده و در دوران معاصر راه‌های توسعه را گذرانده است.
- ۲- اصول عمومی آموزش از راه دور، متناسب با قوانین، نسبت به اهدافی که در اشکال آموزش سنتی (به‌طور حضوری، نیمه حضوری، غیرحضوری) اگر متفاوت نباشد از نظر فناوری و اشکال و مدل‌ها، فرهنگی، جهت‌های ویژه، موفقیت‌ها، از نظر جهانی بودن

جدید و متفاوت است.

- ۳- آموزش از راه دور فرم‌های مستقل آموزشی بین دانش‌آموز- معلم، دانش‌آموز- دانش‌آموز به شکل نوآورانه و دموکراتیک محسوب می‌گردد. در این مرحله بیشتر مسوولیتها بر عهده دانش‌آموز است.
- ۴- در آموزش از راه دور به یاددهنده و فراگیرنده افکار جدید و نوآورانه و آزاد و سایر اشکال مسوولیتی را کمک می‌کند.
- ۵- آموزش از راه دور دارای جهات اجتماعی آموزش است. پاسخ‌گویی به تخصص‌ها براساس تقاضاهای استانداردهای جهانی و از بین بردن بیکاری به دلایل مشخص برای کسانی که به‌طور حضوری امکان تحصیل ندارند، امکان پذیر نماید.
- ۶- آموزش از راه دور موانعی را که در راه یادگیری به‌خصوص از نظر جغرافیایی، مکان و زمان وجود دارد، از بین می‌برد.
- ۷- هم‌زمان آموزش از راه دور امکان یادگیری در موسسات محلی و خارجی فراهم می‌کند.
- ۸- آموزش از راه دور برای کسانی که در حال یادگیری هستند متناسب با تقاضاها و خواسته‌هایشان، قابلیت رقابت، ایجاد فعالیت‌های جمعیت‌های اطلاعاتی، ایجاد ارتباط، شکل‌گیری مهارت‌ها کمک می‌کند.
- ۹- آموزش از راه دور کیفیت آموزشی، ارتقا موفقیّت و ارزانی را به همراه دارد. در نتیجه، همفکر با ارزیابی‌های دانشمندان و متخصصین، آموزش از راه دور سیستم یادگیری قرن بیست و یکم به‌شمار می‌آید. در مورد مشکلات تحقیقات به عمل آمده و دلایل عملی برای رفع این موانع پیشنهادات ارائه می‌گردد که می‌تواند در بهبود کیفیت آن مفید باشد:
- ۱- تحقیقات نشان می‌دهد که سیستم آموزش از راه دور در سطح مطلوب نیست. به نظر ما در این مورد تحقیقات بیشتر ضروری است.
- ۲- برای توسعه‌ی آموزش از راه دور تشویق‌ها و نظارت‌های حقوقی لازم باید ایجاد گردد.

۳- تحقیقات نشان می‌دهد که آموزش از راه دور توسط جوانان با استعداد که خودشان در تلاش هستند انجام می‌گیرد. این اشخاص باید در حمایت دولتی و یا موسسات خصوصی قرار گیرند.

۴- روشن است که برای توسعه و تشکیل آموزش از راه دور فناوری نقش اساسی دارد.

۵- در زمینه توسعه و تشکیل آموزش از راه دور به کادر مجرب و متخصصین، که در این زمینه سررشته دارند، نیاز است که باید مورد توجه باشد.

۶- توسعه آموزش از راه دور و گسترش آن مستلزم ارتباط‌های بین‌المللی بوده و به نظر ما استفاده از افکار و ایده‌های دولتی‌های موفق و موسسات مربوط بسیار خوب خواهد بود.

راهکارها بر اساس نتایج پژوهش

- دسترسی مؤثر دانش‌آموزان، مدیران و سایر کارکنان اجرایی به فناوری اطلاعات از راهکارهایی است که از بروز اشکال و انحراف در مراحل اجرایی برنامه به‌طور چشمگیری می‌کاهد و لذا باید این دسترسی را بیش از پیش توسعه داد.
- لازم است جلسات توجیهی در طول ترم و دادن تکالیفی گروهی برای افزایش تعاملات دانش‌آموزان بیشتر شود.
- فراهم آوردن امکاناتی برای برگزاری آزمون‌های مستمر در منزل لازم است.
- برگزاری جلساتی گروهی در فاصله‌های زمانی کوتاه و تشویق دانش‌آموزان به انجام دادن پروژه‌های گروهی، به‌منظور مشارکت و همیاری برای بهبود تعاملات آنان، گامی اساسی برای رسیدن به اهداف چنین امر مهمی در نظام‌های آموزش از راه دور است.

منابع

الحسینی، سیدحسین (۱۳۸۵). راه‌های کیفیت بخشی به آموزش از راه دور در آموزش و پرورش ایران. مجموعه مقالات آموزش از راه دور. تهران: انتشارات مؤسسه‌ی آموزش از راه دور.

اطفالشان، محمدرضا (۱۳۷۳). بررسی میزان خودآموز بودن کتابهای درسی اصول و مبانی آموزش و پرورش و روان‌شناسی تربیتی از نظر دانش‌آموزان و اساتید دانشگاه پیام نور. پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تربیت معلم، تهران.

دلاور، علی (۱۳۸۱). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. چاپ ششم. تهران: انتشارات رشد.

مجموعه قوانین، مقررات و شیوه‌نامه‌های موسسه آموزش از راه دور سازمان آموزش و پرورش (۱۳۸۴). چاپ دوم. تهران: انتشارات موسسه آموزش از راه دور سازمان آموزش و پرورش.

Boyd-Barrett, O. (2000). Distance education provision by universities: How institutional contexts affect choices. *Information, Communication & Society*, 3(4), 474-493.

Cohen, Vicki, L. (2002). A Model for Assessing Distance Learning Instruction. Fairleigh Dickinson University, *Fairleigh Dickinson University*, Edtech review Series, 3(4), 76-84.

Connick, G. P. (2006). The distance learner,s guide: Western Cooperative for Educational Telecommunications, *Upper Saddle River*, NJ, Prentice-Hal.

Dennis, J.K. (2005). Problem-based learning in online vs face-to-face environments. *Education for Health*, 16(2), 198-209.

Gyatsho, T., Daker, S., Galey, K., & Jamtsho, S. (2005). ICT supported distance teacher education in Bhutan (Interm Technical Report). *International Development Research Centre*, Canada, Ottawa, <http://www.sagepublications>.

Jamtsho, S. & Bullen, M. (2007). Distance Education in Bhutan: Improving access and quality through ICT use. *Distance Education*, Melbourne, 28(149), 2-13.

McLinden, M., McCall, S., & Annette Weston., H. (2006). Participation in Online Problem based Learning: Insights from postgraduate teachers studying through open and distance education. *Proquest Education journals*, Melbourne, 27 (331), 3-23.

McLinden, M., & McCall, S., & Annette Weston., H (2006). Developing online problem-based resources for the professional development of teachers of children with visual impairment. *Open Learning*, 1(3), 235-249.

Miller, B., & Rector, C. (2000). Distance Learning in a School Nurse Credential Program. *The Journal Of School Nursing*, 18; 338. Published by SAGE <http://www.sagepublications>. On behalf of, National Association of School Nurses.

Olson, C. A. (2002). Leadership in online education: Strategies for effective online administration and governance, In K. E. Rudestam & J. Schoenholtz-Read(Eds), *Handbook of online learning: Innovations in higher education and corporate training*, (3-23) Thousand Oaks, CA, Sage.

Palmer., S (2000). On-and off-campus computer usage in engineering education. *School of Engineering and Technology*, Australia, Deakin University Geelong.

- Phipps, R., & Merisotis, j. (2006). *Quality on the line: Benchmarks for success in Internet-based distance education*. Washington, DC, The Institute for Higher Education Policy.
- Savin-Baden, M. (2006) The challenge of using problem based learning online: in M. Savin- Baden & K. Wilkie (Eds) *Problem-based learning online* (3-13). Berk-Shive, United Kingdom, Open University Press.
- Simpson, O. (2006). *Supporting students in open and distance learning*. London, Kogan page.
- Vlavianou, K. & Ioannidou, A. (2005) Literary studies in open universities in France, Germany and Italy: a critical presentation, in A. Lionarakis (ed.) Third International Conference on Open and Distance Learning: *Applications of Pedagogy and Technology*, 2(5), 517-35. Athens: Propombos [in Greek]. Also available at <http://www.openlit.gr>.
- Zhao, J., Melody, W., Heidi Perreault, A., Waldman, L. & Truell, A. D. (2009). Faculty and Student Use of Technologies, User Productivity, and User Productivity, and User Preference in Distance Education. *Journal of Education for Business*. Washington, 84(4), 206-207.